

Els economistes dins el debat actual.

Literatura econòmica, 1960-1970¹

Emili Gasch i
Francesc Roca

L'Ordre de 28 de gener de 1939 que suprimia la Universitat Autònoma de Barcelona significava també la fi d'una experiència massa breu: la de la Facultat de Dret i Ciències Econòmiques creada el 1933; esdevinguda, el 1936, Facultat de Ciències Polítiques i Socials, d'una banda, i Escola d'Estadística i Economia, de l'altra.²

Els homes del 1954

Fins al 1954, el nou Estat espanyol no decidí crear a Barcelona una facultat de ciències econòmiques. Malgrat el lapse de temps –quinze anys– i la dispersió dels antics professors, l'inici de la nova facultat fou esperançador. S'hi reuniren els escassos fils conductors que podien relligar la nova facultat a la preguerra o a l'exterior. Qui foren els homes-cordó umbilical del 1954? Foren: Jaume Vicens, que el 1950 havia assistit al IX Congrés de Ciències Històriques de París (i que el 1935, polemitzant amb Ferran Soldevila, havia intuït el salt metodològic necessari); Joan Sardà, estudiant, primer, i jove professor, després, de la Facultat de Dret i Ciències Econòmiques que el 1933 havia publicat, amb Lluç Beltran, *Els problemes de la banca catalana*; Fabià Estapé i Joan Reventós, deixebles de Lluís Garcia de Valdeavellano (exmembre de la Comissió Executiva de la Facultat de Dret i Ciències Econòmiques i professor de la Facultat de Dret de la postguerra) i lectors secrets de la biblioteca particular de l'economista i historiador Manuel Reventós.

1. NdR: Article aparegut a la revista *Serra d'Or*, núm. 148, gener de 1972, pp. 13-19. Agraïm a Francesc Roca la seva predisposició i col·laboració.

2. Vegeu CENU: *Projecte d'ensenyament de l'escola nova unificada*, Barcelona, 1936, pp. 37-47.

Quina ha estat la lliçó dels homes del 1954? Deixant de banda les diferències, sovint substancials, que els separen, podem esmentar:

1. Pel que fa a la qüestió filosòfica, s'allunyen progressivament de l'idealisme acadèmic, la qual cosa no significa, però, que ho capgirin tot sinó més aviat que s'acosten al materialisme pagès d'un Josep Pla, per exemple.
2. ¿Quina escola de pensament econòmic preconitzen? La creada pels socialdemòcrates europeus i els liberals nord-americans: crítica constructiva del capitalisme que rebutjà, alhora, el neoliberalisme extremista i l'anàlisi marxista.
3. Rebutgen el teoricisme deslligat de l'anàlisi i es preocupen pel rigor (mai, però, l'obsessió rigorista no els entela la claredat –sovint excessiva– del discurs).
4. S'apassionen pel concret, pel detall significatiu, per l'anècdota pertinent; consideren fonamental el contacte humà, la paraula; els costa decidir-se a escriure i a publicar.
5. Recomanen: Di Finizio, Barre, Tinbergen, Frish, Galbraith, Schumpeter, Keynes, Simiand, Hamilton, Labrousse.

Aquest equip inicial –que reunia els únics economistes de categoria existents– es va desfer aviat. Però ha marcat fortament la literatura econòmica dels anys seixanta. En efecte, podem dir que els papers importants publicats als darrers anys són fruit d'aquelles circumstàncies i que el període 1954-1960 és fonamental per a comprendre una gran part de la producció científica de la darrera dècada.

1961-1966: el segon equip

El període 1961-1966 fou un altre bon moment de la Facultat d'Econòmiques de Barcelona. D'una banda, hi coincidiren tres mestres: Fabià Estapé, Jordi Nadal i Manuel Sacristán, que si bé eren molt diferents entre ells, ja en aquell moment aconseguiren donar un to universitari a la Facultat. D'altra banda, hi hagué un bon nombre de professors no numeraris lligats principalment als seminaris d'Estapé i de Lasuén, la pèrdua dels quals,³ a causa de l'expedient disciplinari del 1966, va representar un cop molt fort, del qual la Facultat no s'ha refet.

Estapé, que guanyà la càtedra de política econòmica l'any 1961, bé que participà en els inicis de la Facultat com a encarregat del curs d'història econòmica, fou degà des de març del 1962 fins a juliol del 1965. En aquest període fou organitzada la biblioteca, foren realitzades moltes activitats culturals: teatre, revista *Siega*, etc., i funcionà un «departament de publicacions», al qual ens haurem de referir més endavant atès el gran paper que va fer en la creació del clima universitari i en la formació dels qui en aquell període foren alumnes de la Facultat. Ultra el seu paper com a degà, Estapé treballà, al seu seminari, en la redacció dels apunts de política econòmica que aniran apareixent, ciclostilats, fins al 1967.

3. La llista dels vint-i-tres expulsats d'econòmiques figura a la pàgina 19 d'*El Correo Catalán* del 15 de gener de 1969.

Nadal, per la seva banda, fa les classes més suggeridores de la Facultat, les més comentades i les més recordades. El manual d'història econòmica de Vicens Vives (de qui Nadal havia estat ajudant i de qui serà el substitut a la seva mort) és la base d'un programa en el qual, a més, apareixen autors i temes que seran per sempre familiars als seus alumnes. Quan Nadal guanyà la càtedra de la Facultat de València, el 1968, i deixà Barcelona, l'esperit de Vicens fou ignominiosament oblidat. Al marge de les classes, Nadal fa una tasca molt important fent treballar els alumnes en estudis de demografia i als arxius de la Maquinista, de l'Espanya Industrial, de la Corona d'Aragó, als municipals de Terrassa i Sabadell, etc., i fent venir a Barcelona, a fer-hi conferències i reunions de seminari, Vilar, Carande, Sauvy, Elliott, Cipolla i d'altres.

Sacristán va ésser encarregat de la càtedra de filosofia i metodologia de les ciències socials des del 1957 fins al 1965, any en què fou expulsat de la Universitat pel rector Valdecasas. Amb Sacristán els alumnes aprenen què és el rigor científic, a través d'unes classes escrupolosament preparades i que atreuen molts estudiants d'altres facultats, especialment de Filosofia i Lletres i de Ciències. Les seves conferències: «*Studium generale* para los siete días de la semana» i «Tras una nueva medición de Galileo» van ser memorables.

Etapé, Nadal i Sacristán, que en certa forma es complementaven, van marcar, creiem que molt, diverses promocions d'economistes, l'obra dels quals encara tardarà uns quants anys a veure la llum però en la qual, ben segur, hom notarà la influència d'aquells tres mestres i del clima general que regnava entre 1961 i 1966 a la Facultat de Barcelona.

El Departament de Publicacions

L'any 1961 neix, dins el marc de la Facultat, el Departament de Publicacions, la producció del qual, juntament amb els materials de l'època precedent –els manuals (Barre, Tamames) i les traduccions del Fondo de Cultura Económica de Mèxic– va constituir la base escrita de la formació dels economistes durant el període 1961-1966. Després el Departament es burocratitzà, i aquest paper correspondrà a la producció de certes editorials comercials.

Les publicacions del Departament eren un clar reflex de l'hegemonia exercida pels tres professors dels quals ja hem parlat: Estapé, Nadal i Sacristán, així com per qui, durant molt de temps, en fou l'encarregat: Ismael Sorribas, dit *El Ciudadano*. Això és tan accentuat que, dins el conjunt de les publicacions, no costa distingir els diversos corrents que cadascú representava: Myrdal, Mishan, Schumpeter, Napoleoni, Galbraith i d'altres, la socialdemocràcia aleshores patrocinada per Estapé; els historiadors marxistes (Vilar, Hobsbawm), Sauvy, Kuznets, etc., els corrents promoguts per Nadal; finalment, els economistes marxistes editats directament per Sorribas –Dobb, Sweezy, Trentin, Baran, Meek, etc.–, la línia de Sacristán.

Els primers resultats

La producció literària dels economistes durant el període 1961-1966 es manifesta en dos camps. El més important, quant a volum, és el que correspon a la producció d'encàrrec o feta en el marc d'un servei d'estudis. Aquest és el cas dels llibres editats pel Servicio de Estudios del Banco Urquijo de Barcelona (SEBUB) o pel de Banca Catalana, que l'any 1966 inicia la Publicación de Información Económica. L'altre camp de producció és el de treballs, generalment curts, destinats a anar com a apèndix de traduccions catalanes de llibres estrangers, i de col·laboracions en llibres col·lectius o en revistes. Cal destacar que a *Un segle de vida catalana* només hi col·labora un economista: Sureda.

Els treballs d'aquest segon grup tenen molt més interès que els del primer, bé que molts hagin restat inèdits com és el cas de *L'estructura econòmica de Catalunya*.

Dins aquest marc, cal destacar tres fites importants: 1) Les dues edicions del *Llibre de l'any* corresponents a 1962 i 1963; 2) Els trenta-quatre números de la revista *Promos*, publicats entre 1963 i 1966; 3) Els volums d'informació de l'esquema del Pla Director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

Al marge de la producció autòctona, el 1964 apareix la col·lecció de llibres d'economia Oikos, que respon a les tendències del Departament de Publicacions de la Facultat i que publica tant Schumpeter o Napoleoni com Dobb o Tsuru.

Els Llibres de l'any, punt de partida

Les dues edicions del *Llibre de l'any*,⁴ complementades pel número de febrer de 1962, d'*Información Comercial Española* i els articles d'economia a *Serra d'Or* apareguts des del 1960, exposaren, amb l'intent de sistematitzar-los, els problemes de l'economia catalana que preocupaven un grup d'economistes de les primeres promocions: Lluch, Ros Hombravella, Petit, Condominas, Jané, Carabén, Muns, etc. Els temes tractats són sempre conflictius en algun aspecte: la composició de la població catalana, el paper de les caixes d'estalvi, la manca d'infraestructures, la crisi dels sectors tradicionals de l'economia catalana, la irrupció de noves indústries, el capital estranger, l'administració central i municipal, etc. Es tracta, en un mot, de recrear la consciència de país a través dels problemes econòmics plantejats. Això és evident fins al punt que es lamenten, en l'edició del 1962, que «no existeix cap servei d'estudis d'àmbit català».

Promos: un «iceberg», un ventall, el món

La revista *Promos*⁵ inicia una nova època l'any 1963. Els trenta-quatre números publicats fins al 1966 són, fins ara, l'obra col·lectiva més ambiciosa –pels temes tractats, per la dinàmica de la publicació, per l'esforç editorial– duta a terme pels economistes.

4. *Llibre de l'any*, 1962, Editorial Alcides, Barcelona, 1963, vegeu pp. 212-310 i *Llibre de l'any*, 1963, Editorial Alcides, Barcelona, 1964, vegeu pp. 329-434.

5. Avui és possible de llegir *Promos* a les següents biblioteques de Barcelona: Arxiu Històric Municipal, Biblioteca de Catalunya, Biblioteca de la Cambra de Comerç, Biblioteca de la Facultat «vella» de Ciències Econòmiques. NdR: En l'actualitat aquesta revista es troba digitalitzada a la base de dades ARCA (BNC).

Els temes de *Promos* es mouen entre dos nivells: l'internacional, en el qual seran tractats repetidament tres grups de qüestions, com són les experiències socialistes (els canvis a l'URSS, a Iugoslàvia, a Cuba, al Vietnam), els problemes de les societats capitalistes avançades (números monogràfics dedicats a l'«era dels monopolis» i al «capitalisme monopolista d'Estat») i, sobretot, la lluita del Tercer Món per l'alliberament. El peninsular, les qüestions més interessants per a la gent que fa *Promos* són l'enfonsament de l'agricultura espanyola, l'extraordinari dèficit urbanístic de Barcelona i la situació econòmica i política dels obrers industrials.

A *Promos* hi va escriure molta gent. N'hem confeccionat una llista, incompleta però representativa: Joan Martínez-Alier, Jordi Estrada, Ernest Lluch, Eugeni Giral, Jacint Ros Hombravell, Joaquim Nadal, Pasqual Maragall, Armand Sàez, Tomàs Jiménez, Josep M. Vidal Villa, Xavier Blanc, Jordi Borja, Manuel Castells, J. M. Sanahuja, J. R. Llobera, Isidre Molas. Hi havia, a més, traduccions: Sweezy, Galbraith, Mandel, Robinson, Gorz, Gunder Frank (1964), Marcuse (1966), Baran.

Promos és, avui, un «iceberg». És el que encara hom pot veure d'un període de la història dels economistes. *Promos* és un reflex, o un mirall, de l'ambient de la facultat durant els primers anys seixanta, els anys del trencament amb el SEU, del redescobriment del cinema, de les edicions mecanografiades de *Del socialisme utòpic al socialisme científic*, de la primera traducció de Gramsci i del viatge a la regió de l'Ebre de la «penya petita» (Estrada, Esteve, Jaumà, Giral, Martí Capdevila, Ponseti, Pros). Són els anys durant els quals hom diu que l'economia és la clau que ajuda a entendre el món (després vindran la sociologia i, de seguida, la psicologia).

Promos –poques pàgines, amenaces constants, economia precària, anuncis escassos– és fins i tot amb aquestes limitacions l'«iceberg» d'una època, un gran ventall obert en totes les direccions de la geografia, un panorama totalitzador per a «veure» els tres mons.

El pla director de l'AMB o la utopia trencada

La redacció del Pla Director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) va suposar l'encàrrec més important de l'administració als tècnics del país des del 1939. Per primera vegada era constituït un equip interdisciplinari (arquitectes, enginyers, economistes i sociòlegs) per a realitzar un treball que hauria hagut de tenir una projecció real sobre la col·lectivitat.

El treball efectuat per la Comisión Técnica para la revisión del Plan Comarcal de 1953 va ésser ingent; els vint-i-sis volums⁶ de què consta la informació i els tres de planejament només són comparables a l'obra d'Ildefons Cerdà i són ben lluny, quant a orientació i contingut, de les publicacions oficials a l'ús.

Un cop acabats de publicar, els volums van ésser escrupolosament tancats en un armari, això sí, amb les degudes aprovacions oficials.

6. A Barcelona n'hi ha col·leccions incompletes a: Arxiu Històric Municipal, Biblioteca de la Facultat d'Econòmiques, Biblioteca de l'Escola d'Arquitectura, Comisión Mixta de Coordinación Estadística.

Quan, al cap d'uns anys, foren desenterrats, la situació ja era radicalment diferent i hom no va poder portar el Pla Director a un nivell de concreció més precís perquè era del tot impossible de mantenir-se fidel al sentit d'aquella obra i alhora oblidar els condicionaments econòmics i polítics que contínuament donen forma a l'Àrea Metropolitana de Barcelona. La fi de la utopia (per l'altre costat que suposa Marcuse, però) no es va fer esperar, i l'intent més seriós, alhora que democràtic, de projecció ciutadana dels tècnics es va frustrar.

1967-1970: la dispersió

Molt pocs dels vint-i-tres professors sancionats l'any 1966 han tornat a la «vella» Facultat d'Econòmiques. Els més interessants, des del punt de vista de llur producció científica, han prosseguit la tasca d'ensenyants (primer a EISA, que inicià els cursos el gener del 1967, més tard a València, Madrid, l'Havana i, des del gener de 1970, a la «nova» Facultat d'Econòmiques) i han acabat i publicat llurs investigacions, que, de vegades, han pres la forma de tesi doctoral. D'altres s'han integrat –definitivament?– a organitzacions patronals o de l'administració pública i han desaparegut del mapa. Els primers són els autors dels llibres més importants publicats durant el període 1967-1970. Els segons porten a terme una tasca que caldrà estudiar: la política econòmica dels diversos sectors del bloc dominant. Hi ha, de nou, en aquest segon període, dues economies.

Una darrera opció, la dels qui –a causa de la manca de clima universitari?– han decidit anar a les universitats anglosaxones.

Els primers resultats d'un nou grup

Al costat dels llibres importants publicats en aquest període hi ha, naturalment, uns altres treballs. Alguns són els primers resultats de la gent que és estudiant durant els anys de *Promos* i dels treballs de l'Àrea Metropolitana. Així, per exemple: el treball de Mireia Bofill sobre les dones, que acaba amb un «morin els problemes femenins!»; les dues notes llargues de Martí Capdevila sobre el neocapitalisme aquí; l'article d'A. Collell sobre el segon pla d'estabilització; l'article de Ricard Soler a *The New Left Review*; l'informe sobre la Rockwell-Cerdans de Montserrat Ponseti i Ferrer, i les conferències de S. Ponseti, J. Clavera i d'altres sobre la crisi de la segona etapa de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, són manifestacions d'un nou grup, el format en els anys 1961-1966.

Cinc llibres

En aquest període sobresurten cinc llibres.⁷ Cronològicament: *L'aptitud financera de Catalunya* de Jacint Ros Hombravella i Toni Montserrat, *La estabilidad del latifundismo* de Joan Martínez-Alier, *Política econòmica de la Generalitat (1936-1939)* de Josep M. Bricall, *El pensamiento económico de Cataluña entre el*

7. L'esquema pot esdevenir més complex si hi afegim els papers publicats durant els darrers anys pels «homes del 1954»: els pròlegs, el recull d'articles i la història recent del Banc d'Espanya, de Sardà, el breuari de Trias, les síntesis de Nadal sobre la població i sobre l'economia, i la biografia de Cerdà feta per l'Estapé.

renacimiento económico y la revolución industrial d'Ernest Lluch i *L'estructura econòmica del País Valencià*, col·lectiu.

Aquests llibres són fruit, com hem vist, de l'ambient cultural dels anys 1954-1960. Subratllar aquest origen no significa pas que ignorem que el lapse de temps –uns deu anys– transcorregut entre el començament d'aquests treballs i llur publicació ha estat enriquidor i, en certs casos, radicalitzador.

El paper de les edicions

L'edició de llibres d'economia, ja iniciada en el període anterior per Oikos, pren, a partir del 1967, una gran importància, tant pel volum com per la influència que té sobre els economistes i els estudiants d'econòmiques. Durant 1967-1968 són editats, per primera vegada en català després de la guerra, els clàssics del marxisme i també autors contemporanis (Mandel, Sweezy i Baran). Més tard hi haurà edicions d'Althusser, Preobrazhenski i Kalecki, en català o en castellà.

El 1968 apareix la col·lecció Ariel Quincenal, la qual, dirigida per un economista –Xavier Folch–, publicarà molts llibres d'economia (Pigou, Liberman, Sardà, Vicens Vives, Keynes, Dubceck, Anes, Dobb, Lange, Taylor, Gerschenkron, Trias, Sik).

En canvi, la traducció castellana del llibre de R. G. Lipsey *Introducción a la economía positiva* té un impacte negatiu sobre els estudiants, perquè substitueix d'altres manuals (Barre, Fellner) menys marcats ideològicament.⁸

Ros-Montserrat: «Les relacions financeres de Catalunya amb la resta d'Espanya són alienes al patró explotador»

El llibre de Jacint Ros Hombravella i Antoni Montserrat⁹ és, cronològicament, el primer dels cinc papers importants publicats durant el segon període de la dècada dels seixanta.

El seu punt de partida és un fet de psicologia col·lectiva: «Des del punt de vista generacional –diuen–, és curiós de registrar el tomb donat des del sistema d'actituds “dels d'abans de la guerra” fins als joves catalans actuals. Els experimentats solien i encara solen dur llur esquematisme fins a afirmar que tot contacte econòmic amb la resta d'Espanya (...) és, en definitiva, pernicios per als interessos catalans, sempre frenats per aquest llast. Llurs fills, però (...), expressen més aviat el caràcter explotador de Catalunya de cara a la resta. I no es tracta pas de masoquisme: és que els símptomes comercials van per ací.»¹⁰

Però el superàvit comercial no ho és tot. Perquè l'excedent acumulat a Catalunya és reprès pel conjunt espanyol a través de: a) El superàvit de la hisenda estatal –Catalunya hi participa en un 20% i en rep un 10%–; b) el domini de la gran banca espanyola sobre la «matèria bancable» a Catalunya:

8. Així, a la p. 454 de la tercera edició llegim: «Las relaciones modernas trabajo-gestión hacen que la lucha de clases entre el obrero y el capitalista sea realmente cordial, por lo que las predicciones sombrías sobre un eventual conflicto parecen hoy en día totalmente irreales y fantásticas»; a la pàgina següent, l'autor afirma: «Los sindicatos han perdido ya del todo su razón de ser y deberían considerarse, por tanto, ilegales» i que els sindicats «frenan la introducción de innovaciones» i fan «demandas salariales immoderadas». L'economia positiva esdevé, de sobte, economia feixista tenyida de neoliberalisme.

9. *L'aptitud financera de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1967.

10. *Ibid.*, pp. 169-170.

només el 10% dels dipòsits bancaris efectuats dintre Catalunya són en bancs que tenen la seu social a Catalunya; c) la inversió obligatòria en títols públics de la major part dels recursos aliens administrats per les caixes catalanes, i d) l'entrada de capitals privats¹¹ des de la resta d'Espanya «en condicions de participació amb poder decisor».

En síntesi –assenyalen Ros i Montserrat–, les relacions financeres de Catalunya amb la resta d'Espanya són alienes al patró explotador. Catalunya esdevé, així, un cas molt poc freqüent de metròpoli comercial colonitzada financerament i «*la nozione della ricchezza economica catalana va dunque ridimensionata*» (S. Salvi).

El llibre de Ros i Montserrat és, en certa manera, una síntesi molt reeixida d'aportacions parcials anteriors: dels treballs d'Ernest Lluch i Ramon Trias sobre la balança de pagaments entre Catalunya i la resta d'Espanya, de les notes de Jordi Petit sobre la hisenda estatal a Catalunya, de la represa de la polèmica sobre la banca catalana iniciada pel llibre de Francesc Cabana prologat per Joan Sardà i dels estudis sobre les caixes d'estalvi efectuats per Jordi Petit i per Ros mateix.

El títol del llibre –*L'aptitud financera de Catalunya*– assenyala la continuïtat i, alhora, la discontinuïtat amb *L'aptitud econòmica de Catalunya* de Carles Pi i Sunyer, publicat el 1927-1929. El pròleg de Joan Sardà –que fa d'enllaç entre dues èpoques– és un text fonamental reproduït i citat moltes vegades. El llibre de Ros i Montserrat és, sovint, difícil per als no iniciats. Aquesta és una de les causes del seu desconeixement entre els no economistes. Però els autors donen, constantment, pistes; el títol ja n'és una. A l'interior proposen al lector que faci les pròpies reflexions. Posen interrogants, però donen el marc conceptual propi i el seu sistema de preguntes. No donen res mastegat al lector, però l'ajuden a entrar dins el problema, el situen, li demanen que participi a les discussions. En aquest sentit, el llibre és únic dins la literatura econòmica dels anys seixanta.

Martínez-Alier o una important derrota de la ciència acadèmica

Des de fa bastants anys, Joan Martínez-Alier és professor a Oxford, i el llibre és la seva tesi per a doctorar-se en aquella universitat.¹²

A *Serra d'Or*, Martínez-Alier havia havia escrit coses sobre agricultura i a *Promos* havia publicat alguns fragments del seu llibre. Finalment, el 1968 va sortir al carrer, a París, un impressionant volum de tres-centes quaranta pàgines.

Per què diem impressionant? Perquè és poc freqüent, tot i que de llibres sobre l'agricultura latifundista n'hi ha uns quants. Fins ara el més important era *Los latifundios en España* del valencià Pasqual Carrión, publicat fa quaranta anys. La força de l'anàlisi de Carrión durava: Ramon Tamames, el 1960, recollia l'herència, i els joves economistes madrilenys se'l feien seu. Deixant de

11. Ros, Jacint i MONTSERRAT, Antoni, «Notas sobre el movimiento de capitales entre Cataluña y el exterior», *Información Comercial Española*, maig-juny 1968, pp. 167-173.

12. MARTÍNEZ-ALIER, Joan, *La estabilidad del latifundismo. Análisis de la interdependencia entre relaciones de producción y conciencia social en la agricultura latifundista de la Campiña de Córdoba*, Edicions Ruedo Ibérico, París, 1968.

banda les preocupacions del «nuevo orden» del 1939 per a ruralitzar Espanya (que han tingut una sorprenent continuïtat), l'anàlisi quant a l'estructura se centrava en el caràcter feudal (és a dir, precapitalista) de l'agricultura latifundista. L'absentisme «tradicional» dels latifundistes no era aliè a aquesta definició. Martínez-Alier ha capgirat aquesta versió.

Quan sortí de la Facultat d'Econòmiques de Barcelona, se'n va anar a una comarca famosa: la *campiña* de Còrdova. Hi va tornar, més tard, moltes vegades. L'estada més llarga la hi féu, amb la seva dona –anglesa–, l'any 1965. A les biblioteques i a l'arxiu que hi ha en aquella comarca hi va estudiar la tècnica agrícola i les monografies locals. Després va començar a parlar –res d'enquestes «sociològiques»– amb els *señoritos* i amb els *obreros*. Hi féu llarguïssimes converses i convivència total. Hi duria un llibre, l'únic llibre fet per algú que conegués de prop el latifundi: el llibre del notari andalús Juan Díaz del Moral –el qual, per cert, el 1923 escriví que el «*absentismo no era ni ha sido nunca un mal de la región*» i que «*el tipo de propietario que vive de la renta de sus tierras es poco frecuente*».

Els resultats del gir metodològic introduït per Joan Martínez-Alier en la investigació econòmica són d'una qualitat excepcional. Hi ha una notable feina de base i hi ha un text escrit amb la lleugeresa estilística de la ciència anglosaxona i el realisme català de la quotidianitat. El text és una bufetada a la cara dels escriptors engomats, que es fan tips de comentar quadres estadístics i de repetir quatre esquemes mal apresos des del seu gabinet de treball insonoritzat. És un text sorgit del contacte directe amb la realitat econòmica explicada pels seus actors principals.

Ernest Lluch, falsament sorprès, ha escrit a *Tele/exprés*: «*Sin embargo, parece que el análisis del economista catalán se abre paso con excesiva lentitud.*» És clar, el treball difícil i pacient de Martínez-Alier incita els acadèmics preocupats per l'escalafó –i per omplir paper amb signes inintel·ligibles. Però també hi ha una altra irritació, la que poden provocar fragments com ara: «*En este libro [España del Sur d'A. C. Comín] se habla a menudo de relaciones feudales en el campo de Andalucía. Sería deseable que por lo menos la gente de izquierda dejara de una vez de decir esta tontería. Si se usa feudalismo en sentido exacto es obvio que los obreros de Andalucía no tienen relaciones feudales con los propietarios: reciben un salario, y sólo cuando trabajan. Si se emplea por su carácter emotivo, sería aún más emotivo, a la par que más preciso, llamarlas relaciones de fuerza.*»¹³

Bricall: la segona república socialista del món

No se'n parla a l'escola. Ni a la universitat. Ni al carrer, és clar. Bricall no ha estudiat la pel·lícula dels fets bèl·lics, ha estudiat les estructures econòmiques del període.¹⁴ I hi ha descobert la segona experiència socialista amb un mínim de durada (trenta mesos) de la història del món. La primera fou la soviètica, en un país subdesenvolupat. Vint anys més tard, a Catalunya, país industrial,

13. *Op. cit.*, p. 203.

14. BRICALL, Josep Maria, *Política econòmica de la Generalitat (1936-1939). Evolució i formes de la producció industrial*, Edicions 62, Barcelona, 1970.

fou col·lectivitzada la indústria. No hi ha cap més experiència fins al 1945. L'experiència catalana té, a més, un gran interès teòric perquè és el primer exemple de direcció socialista descentralitzada. Fins al 1950 –Iugoslàvia– no n'hi haurà cap més de semblant.

Bricall ens explica un fet fonamental: «Aquí hi ha hagut trenta mesos de socialisme. No es pot parlar, és clar, de resultats positius o negatius: fóra tan inútil i sense sentit com calibrar la importància del capitalisme a partir del període de la Revolució Francesa, o jutjar el socialisme estudiant només el comunisme de guerra dels anys vint a la Unió Soviètica.»¹⁵

La investigació de Bricall –basada en gran part en materials existents avui a Barcelona– se centra en dos punts: l'estructuració del nou mode de producció (divisió territorial, decret de col·lectivitzacions, noves unitats de producció, municipalització) i les teories econòmiques dels grups polítics dominants: anarcosindicalistes i marxistes adscrits i no adscrits a la III Internacional.

El llibre de Bricall obre un camí: el de l'estudi del pas –fallit– d'un sistema econòmic a un altre. Aquest pas –situat dins un procés d'acceleració històrica molt fort– tingué moltes conseqüències, bona part de les quals encara no han estat estudiades a fons. Així, per exemple, si bé des de l'estudi de Bricall es coneix l'actuació decisiva del Consell d'Economia de Catalunya, encara no hi ha res publicat sobre el conjunt de discussions que havien de dur a la creació d'un consell d'urbanisme de Catalunya, lligat a aquell. Un altre exemple: l'èxit de la revolució sexual proletària a partir del «Decret sobre la lliure interrupció de l'embaràs» (del 23 de desembre de 1936).

El text de Bricall –clar, fàcil, a les antípodes de la literatura de Ros-Montserrat– és, a l'origen, una tesi doctoral. Al tribunal hi havia gent com Estapé, Nadal i Sureda, que l'entenien. El president fou el doctor Polo, que parlà de la importància de la seva assignatura, el dret mercantil.

Com en el cas del llibre de Martínez-Alier, podríem repetir: «L'anàlisi de l'economista català s'obre pas amb massa dificultat.» D'una banda, els economistes «establerts» estan descontents per l'objecte del llibre. I tenen una sortida ràpida: és «història». La majoria de coses que molesten són «història»: Jaumandreu és «història»; la revolució industrial és «història»; l'experiència socialista del 1936-1939 és «història»; els vint anys d'autarquia són «història»; el pacte amb els EUA del 1953 és «història»; la decisió d'acatar la disciplina de la internacional capitalista a la darrereria dels anys cinquanta és «història». I el futur també, és clar, és «història». D'altra banda, les esquerres de saló tenen poc interès per la història de les revolucions pròpies, i, fent una graciosa cabriola, s'entusiasmen –o, sobretot, s'indignen– davant les foranes.

Lluch: el primer assaig d'«history» al sud dels Pirineus

La tesi d'Ernest Lluch encara no ha estat publicada, però n'existeix una edició ciclostilada consultable.¹⁶ El dia que la va llegir hi havia més gent per

15. BRICALL, Josep Maria, *Algunes consideracions sobre les formes de producció industrial a Catalunya durant els anys 1936-1938*, Esade, Barcelona.

16. LLUCH, Ernest, «El pensamiento económico de Cataluña entre el renacimiento económico y la revolución industrial: la irrupción de la escuela clásica y la respuesta proteccionista», exemplar ciclostilat, Barcelona, 1970.

escoltar-lo que en cap altra tesi. La discussió fou vivíssima. Sortosament, era una tesi d'història... Fabià Estapé, que era al tribunal, va dir: «Hi ha gent que serveix el sistema i hi ha gent que se serveix del sistema.» Pedro Schwarz, catedràtic d'història de les doctrines a Madrid i membre del tribunal, havia dit una cosa molt grossa: que mai no havia estat feta una tesi com aquella.

Cal, en efecte, esbrinar, dins l'oceà de lletres de la tesi de Lluç, unes quantes línies de reflexió, sovint molt lligades entre elles: en primer lloc, la tesi és la crònica viva del moviment cultural d'una època violenta, iniciada per l'intent d'anorreament de Felip V. En segon lloc, és la descoberta d'un pensament econòmic original –que té dues figures internacionals, Guillem Olover i Eudald Jaumandreu– sorgit a la perifèria de la revolució industrial i que se situa a l'esquerra d'Adam Smith, l'home de la revolució (burguesa). En tercer lloc hi ha l'afirmació de Schwarz: la tesi és, aquí, metodològicament innovadora, perquè Lluç ha cercat els materials no impresos per culpa de la censura –que a totes les èpoques són abundants–, ha indagat en la vida dels seus personatges biografiats, ha estudiat –seguint les modernes tècniques d'anàlisi de contingut– la premsa de l'època, etc.

A l'època de les revolucions socialistes, Lluç ha estudiat la revolució burgesa local. No per a treure'n quatre idees esquemàtiques ja conegudes abans d'iniciar la investigació, sinó per a comprendre, en profunditat, el fenomen i assenyalar-ne les línies de separació.

Col·lateralment, Lluç estudia mil temes «actuals»: l'ensenyament de l'economia, el paper dels intel·lectuals, el joc de la premsa, les associacions d'amics del país, la política econòmica de la burgesia, el paper de l'Estat, els socialistes («utòpics») en acció, la difusió del pensament econòmic, el paper dels funcionaris, etc.

Algunes espurnes sorgides de la tesi de Lluç han estat la causa d'algun foc. Per exemple, la seva polèmica amb Carlos Seco, historiador oficial de la Universitat de la postguerra que donava una versió falsa (i escassament documentada, és clar) del període –encara punyent– en què el nou Estat borbònic va anorrear la Universitat de Barcelona. Potser hi haurà més focs.

L'estructura econòmica del País Valencià, revolució industrial sense fum?

D'on han sortit uns economistes tan bons? Diuen que d'uns quants professors molt bons de geografia i història (Terradell, Reglà, Giralt, López Gómez, Rosselló, Pérez Puchal), i no, encara, de la Facultat d'Econòmiques de València: els primers llicenciats són del 1971. També dels canvis experimentats al país i que s'analitzen en aquesta estructura econòmica.

Al fons no hi ha Josep Pla, hi ha Joan Fuster. Filosòficament, la distància és enorme. Fuster ha declarat que havia arribat tard al marxisme i que «sóc massa vell per a fer-me marxista». No és una *boutade*.

Fuster, amb Emili Giralt, Joan J. Pérez Benlloch, Adolf Pizcueta i Vicent Ventura, forma part del comitè de redacció de l'obra. Ernest Lluch n'és el director tècnic. El primer plantejament del llibre fou fet el juny de 1966. Des del 1795 no havia estat fet res de semblant. El llibre d'Antoni-Josep Cavanilles era, fins ara, l'últim llibre escrit sobre l'economia valenciana en conjunt.

En latituds més normals que la nostra, les corporacions públiques s'encarreguen de proporcionar els mitjans adequats –de diners o de personal– per a feines com la que nosaltres hem realitzat. No és gens senzill de suplir les deficiències oficials.¹⁷

Els vint-i-un col·laboradors d'aquesta obra han fet de «sector públic». Els resultats, segons els autors, no són excel·lents, però no hi ha més cera que la que crema. Hi ha, a més, manca d'estudis primaris: «Ara com ara, ningú no sap el nombre concret de taronges que es produeixen.» Així, utilitzar, com hom ha volgut fer des de l'angle de l'economia d'encàrrec, les «tècniques refinades d'econometria dels suecs mateixos», «és quelcom així com besar-la dormint».¹⁸

Dos volums, sis-centes cinquanta-vuit pàgines en total, plens de notes, de quadres estadístics, de mapes, d'annexos de tot tipus; hi ha una enorme quantitat de feina incorporada. Des d'uns «antecedents històrics» d'Emili Giralt fins a unes «notes per a una possible política econòmica per al País Valencià» d'Ernest Lluch, Ricard Pérez Casado, Manuel Pérez Montiel i Vicent Ventura, passant per treballs que són cadascun un llibre excel·lent: «Demografia» i «L'agricultura» de Ricard Pérez Casado, «Les caixes d'estalvi» i «El sector públic» de Jordi Petit, «El sector exterior» d'Andreu Garcia de la Riva, «La divisió comarcal del País Valencià» de Joan Soler i els treballs sobre sectors industrials d'Emèrit Bono, Manuel Pérez Montiel i Antoni Cañada.

A les conclusions hom assenyala que l'agricultura «no és ja el sector predominant, però encara condiciona tota l'economia del país» i que «la indústria –una indústria, però, lleugera: sabates, fusta, ceràmica, joguines– és la gran alternativa valenciana en el seu conjunt». Però «la classe dirigent (...) mai no farà gran cosa per a industrialitzar el país». La conseqüència és òbvia: cal una nova classe dirigent.

Gregori Mayans, citat per Fuster, va escriure: «*El arte de escribir es la puerta de las ciencias.*» Un grup nombrós d'economistes s'han posat a escriure sobre l'economia valenciana, n'han descobert els esquemes de funcionament i les possibilitats reals de transformació. Per mitjà de l'escriptura, que implica la reflexió, han aconseguit desballestar dos grups de tòpics que pesaven com una llosa sobre el coneixement de l'economia valenciana: el tòpic localista-triomfalista, que ha passat, en pocs anys, del folklore dolent a l'ús dels models econòmics, i el tòpic centralista, que no ha entès mai que, parafrasejant Pau Vila, el coneixement de l'economia es fa amb els peus.

17. *L'estructura econòmica del País Valencià*, Edicions L'Estel, València, 1970, pp. 7 i ss.

18. Vegeu el número 14 de la revista *Gorg*, València, desembre de 1970, pp. 26-27.

Camí d'Utxana.

Tanca de sequer.